



เอกสารเผยแพร่ชุดโครงการการเฝ้ามองนโยบายเกษตรไทย โดยสถาบันคลังสมองของชาติ
ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

KNIT Agricultural Policy No. 2010-1 May 2010

พฤษภาคม 2553

รายงานสถานการณ์การผลิตและการค้าข้าวของโลก และของไทย

สมพร อิศวิลานนท์

ปรุฬห์ สันติธรรมรักษ์

สถาบันคลังสมองของชาติ

539/2 อาคารมหานครยิบซัม ชั้น 15 ถนนศรีอยุธยา เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400 โทร 02640 0461 โทรสาร 02640-0465

<http://www.knit.or.th>

รายงานสถานการณ์การผลิตและการค้าข้าวของโลกและของไทย¹

สมพร อิศวิลานนท์²

ปรุพท์ สันติธรรมรักษ์³

การก้าวไปสู่นโยบายการค้าเสรีสินค้าข้าวในตลาดการค้าระหว่างประเทศ การที่พืชอาหารมีทางเลือกไปใช้ เป็นพืชพลังงาน ตลอดจนการเพิ่มขึ้นของความแปรปรวนสภาพภูมิอากาศโลกอันเนื่องจากภาวะโลกร้อน ได้นำมาซึ่ง ความไม่แน่นอนของสภาพการผลิตข้าวในภูมิภาคต่างๆของโลก รวมถึงปริมาณอุปทานสินค้าข้าวในตลาดการค้าข้าว ระหว่างประเทศ ทำให้เกิดความผันผวนของระดับราคาตามมา เนื่องจากประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ของโลก จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคอยเฝ้าระวังและติดตามสถานการณ์การผลิตและการค้าข้าวของโลกและของไทย ทั้งนี้ เพื่อเป็นฐานข้อมูลให้ผู้เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ประโยชน์ในเชิงวิเคราะห์และการสร้างความรู้ในการจัดการเพื่อลดความ เสี่ยงและผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นต่อเศรษฐกิจข้าวไทย

1. การผลิตข้าวของโลก

ข้าวเป็นพืชอาหารที่สำคัญของคนไทยและคนในเอเชีย จากพื้นที่เก็บเกี่ยวข้าวของโลกในปี 2552 ซึ่งมี ประมาณ 973.19 ล้านไร่ (ตารางที่ 1) เป็นพื้นที่เก็บเกี่ยวในทวีปเอเชียประมาณร้อยละ 90 โดยมี อินเดีย เป็นแหล่ง เพาะปลูกข้าวอันดับหนึ่งของโลก (275.0 ล้านไร่) รองลงมาได้แก่จีนและอินโดนีเซียมีพื้นที่เก็บเกี่ยว 182.50 ล้านไร่ และ 74.06 ล้านไร่ ตามลำดับ พื้นที่เก็บเกี่ยวข้าวของประเทศทั้งสามมีรวมกันถึง 531.56 ล้านไร่ หรือร้อยละ 54.62 ของพื้นที่เก็บเกี่ยวข้าวของโลก ทั้งนี้พื้นที่เก็บเกี่ยวข้าวของโลกได้เพิ่มขึ้นอย่างช้าๆจากปี 2541 โดยเพิ่มจาก 954.33 ล้านไร่เป็น 973.19 ล้านไร่ ในปี 2552 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.95 ของช่วงเวลาดังกล่าว (เฉลี่ยร้อยละ 0.18 ต่อปี) สำหรับ

ตารางที่ 1 พื้นที่เก็บเกี่ยวข้าวของประเทศผู้ผลิตข้าวที่สำคัญของโลก 2541-2552

ประเทศ	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552
ล้านไร่												
อินเดีย	278.75	278.75	282.25	277.26	278.75	252.50	265.00	264.38	271.25	275.00	273.56	275.00
จีน	195.09	195.09	195.53	187.26	180.08	176.25	165.68	177.37	180.29	180.86	180.74	182.50
อินโดนีเซีย	74.77	74.77	73.69	72.50	75.50	71.88	74.38	72.81	73.75	74.38	74.38	74.06
บังกลาเทศ	60.56	60.56	66.93	68.04	66.66	67.37	68.14	68.75	69.38	70.00	69.38	72.50
ไทย	61.88	61.88	62.31	61.82	63.28	63.49	64.47	62.47	63.88	64.19	66.25	66.75
เวียดนาม	47.34	47.34	47.88	46.83	46.69	46.64	46.68	46.56	45.71	45.02	46.33	45.95
เมียนมาร์	35.00	35.00	37.50	37.50	38.75	38.75	39.38	42.50	43.75	43.75	44.28	41.88
ฟิลิปปินส์	22.69	22.69	24.97	25.19	25.50	25.63	25.59	25.63	26.02	26.01	27.16	27.50
บราซิล	24.00	24.00	22.84	19.64	19.68	19.91	23.33	24.51	18.73	18.54	17.96	18.25
ปากีสถาน	15.15	15.15	15.72	14.85	13.22	13.91	15.38	15.75	16.38	16.09	15.94	18.13
สหรัฐอเมริกา	8.24	8.24	8.88	7.69	8.38	8.11	7.58	8.41	8.51	7.14	6.95	7.53
อื่นๆ	131.06	131.06	132.30	130.28	126.05	129.78	134.53	135.92	139.95	141.57	143.99	143.14
รวมทั้งโลก	954.53	954.53	970.80	948.86	942.54	914.22	930.14	945.06	957.60	962.55	966.92	973.19

หมายเหตุ ปี 2552 หมายถึงปีการเพาะปลูก 2551/52

ที่มา : www.irri.org/science/ricestat/index.asp

¹ เอกสารเผยแพร่ของชุดโครงการการเฝ้าระวังนโยบายเกษตรไทย โดยสถาบันคลังสมองของชาติร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

² นักวิชาการอาวุโส สถาบันคลังสมองของชาติ e-mail address: somporn@knit.or.th

³ ผู้ช่วยวิจัย สถาบันคลังสมองของชาติ e-mail address: paroon@knit.or.th

ในระหว่างปี 2551 และ 2552 ได้มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวเพิ่มขึ้น ร้อยละ 0.65 อันเป็นผลจากวิกฤตข้าวแพง

การผลิตข้าวของโลกมีปริมาณผลผลิตโดยรวม 447.88 ล้านตันข้าวสารในปี 2552 ในจำนวนผลผลิตดังกล่าว ประเทศจีนเป็นผู้ผลิตข้าวรายใหญ่(134.33 ล้านตันข้าวสาร) รองลงมาได้แก่ อินเดีย และอินโดนีเซีย มีปริมาณผลผลิต 99.18 และ 38.30 ล้านตันข้าวสาร ตามลำดับ สำหรับประเทศไทยเป็นผู้ผลิตข้าวลำดับ 6 ของโลกรองจากจีน อินเดีย อินโดนีเซีย บังคลาเทศ และเวียดนามโดยมีผลผลิตข้าว 19.85 ล้านตันข้าวสาร (ตารางที่ 2) ปริมาณผลผลิตข้าวได้เพิ่มขึ้นจาก 380.90 ล้านตันข้าวสารในปี 2541 มาเป็น 447.88 ล้านตันข้าวสารในปี 2552 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 17.62 (เฉลี่ยร้อยละ 1.6 ต่อปี) หากเปรียบเทียบปริมาณผลผลิตข้าวในปี 2552 กับปี 2551 พบว่าเพิ่มขึ้นไปพร้อมกับพื้นที่เพาะปลูกข้าวที่เพิ่มขึ้นอันเนื่องจากการตอบสนองของพื้นที่ต่อราคาที่สูงขึ้นในปีก่อนหน้านั้น ปริมาณผลผลิตข้าวในปี 2552 ได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 3.30 สูงกว่าการเพิ่มขึ้นของพื้นที่เกี่ยวเกี่ยว กล่าวได้ว่า การเพิ่มขึ้นของผลผลิตข้าวของโลกในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเป็นผลมาจากประสิทธิภาพการผลิตเพิ่มขึ้นเป็นสำคัญ มากกว่าการขยายพื้นที่

ตารางที่ 2 ผลผลิตข้าวในประเทศผู้ผลิตที่สำคัญของโลก

ประเทศ	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549	25/50	25/51	25/52
ล้านตันข้าวสาร												
จีน	136.57	139.10	138.94	131.54	124.31	122.18	112.46	125.36	126.41	127.20	130.22	134.33
อินเดีย	81.73	86.08	89.68	84.98	93.34	71.82	88.53	83.13	91.79	93.35	96.69	99.18
อินโดนีเซีย	32.08	32.00	33.00	33.00	33.00	33.00	35.00	35.00	35.00	35.30	37.00	38.30
บังคลาเทศ	18.88	19.85	23.07	25.09	24.31	25.19	26.15	25.60	28.76	29.00	28.80	31.00
เวียดนาม	18.00	20.11	20.93	20.47	21.04	21.53	22.08	22.72	22.77	22.92	24.37	24.39
ไทย	13.66	15.59	16.50	17.06	17.50	17.20	18.01	17.36	18.20	18.25	19.80	19.85
สหรัฐอเมริกา	5.45	5.80	6.50	5.94	6.71	6.54	6.42	7.46	7.11	6.09	6.15	6.40
ปากีสถาน	4.31	4.67	5.16	4.80	3.88	4.48	4.85	5.03	5.55	5.45	5.70	6.70
อื่นๆ	70.22	71.00	75.00	76.00	75.00	75.00	78.00	79.00	83.00	83.00	85.00	87.73
รวมทั้งโลก	380.90	394.20	408.77	398.88	399.09	376.93	391.51	400.66	419.00	420.31	433.58	447.88

หมายเหตุ: ปี 2552 หมายถึงปีการเพาะปลูก 2551/52

ที่มา : USDA (2010)

ทิศทางของผลผลิตข้าวโลกคาดว่าจะมีเพิ่มขึ้นในปี 2553 ทั้งนี้เพราะได้มีการคาดการณ์ของ USDA ว่าพื้นที่เพาะปลูกข้าวในสหรัฐอเมริกาได้ปรับเพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ผลผลิตข้าวในประเทศอเมริกา และทวีปอเมริกาใต้หลายประเทศ(โดยเฉพาะเปรูและอูรุกวัย) ได้มีปริมาณผลผลิตเพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา อีกทั้งเป็นที่คาดการณ์ว่าสถานการณ์ El Nino ที่สร้างภัยแล้งให้กับเอเชียในปีที่ผ่านมา กำลังจะปรับเปลี่ยนไปสู่ปรากฏการณ์ La Nina ซึ่งจะมีปริมาณฝนชุกขึ้นกว่าเดิมสถานการณ์ดังกล่าวจะทำให้ผลผลิตข้าวของเอเชียที่เป็นแหล่งผลผลิตข้าวหลักของโลกมีทิศทางที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ปริมาณผลผลิตข้าวทั้งของจีนและอินเดียยังมีทิศทางที่ปรับตัวเพิ่มขึ้นอีกด้วยเช่นกัน

2. การบริโภคข้าวของโลก

ด้านความต้องการบริโภคข้าว ส่วนใหญ่เป็นการบริโภคข้าวเป็นอาหารหลักของประชากรในทวีปเอเชีย ในช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมาแม้ว่าการบริโภคข้าวต่อคนของประชากรในหลายประเทศของเอเชียได้มีแนวโน้มที่ลดลง แต่ทิศทางแนวโน้มความต้องการของประชากรโลกยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรโลกและอีกส่วนหนึ่งเป็นผลจากการที่ประชากรในทวีปแอฟริกาได้เปลี่ยนพฤติกรรมมานิยมการบริโภค

ข้าวมากขึ้น ทั้งนี้ในปี 2552 ความต้องการบริโภคข้าวของโลกโดยรวมมีประมาณ 437.66 ล้านตันข้าวสาร หากเทียบกับในปี 2541 ซึ่งมีปริมาณความต้องการ 377.30 ล้านตันข้าวสาร พบว่าในช่วงเวลาดังกล่าวความต้องการบริโภคข้าวได้เพิ่มขึ้นจำนวน 58.04 ล้านตัน หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 15.99 (เฉลี่ยร้อยละ 1.45 ต่อปี) ซึ่งต่ำกว่าการเพิ่มขึ้นของปริมาณผลผลิตเล็กน้อย และหากเทียบปริมาณการบริโภคระหว่างปี 2551 และ 2552 พบว่ามีความต้องการเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.12

ประเทศที่มีการบริโภคข้าวของประชากรโดยรวมสูงสุดได้แก่ประเทศจีน(133.00 ล้านตันข้าวสาร) รองลงมาคืออินเดีย (91.08 ล้านตันข้าวสาร) และอินโดนีเซีย (37.09 ล้านตันข้าวสาร) ตามลำดับ โดยทั้งสามประเทศนี้มีสัดส่วนการบริโภคข้าวรวมกันเกินกว่าครึ่งของการบริโภคข้าวทั้งหมดของโลก (437.66 ล้านตันข้าวสาร) (ตารางที่ 3) นอกจากประเทศทั้งสามดังกล่าวแล้ว ประเทศที่มีการบริโภคข้าวมากรองลงมา ได้แก่บังกลาเทศ เวียดนาม และฟิลิปปินส์ สำหรับการบริโภคข้าวและการใช้ประโยชน์ภายในประเทศของไทยมีประมาณ 9.50 ล้านตันข้าวสาร

ตารางที่ 3 ปริมาณการบริโภคข้าวสารของประเทศต่างๆในโลก 2541-52

ประเทศ	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552
ล้านตันข้าวสาร												
จีน	132.70	134.10	134.20	134.30	136.50	135.70	132.10	130.30	128.00	127.20	127.45	133.00
อินเดีย	77.55	81.23	82.65	75.96	87.61	79.86	85.63	80.86	85.09	86.70	90.47	91.08
อินโดนีเซีย	34.67	35.03	35.40	35.88	36.38	36.50	36.00	35.85	35.74	35.90	36.35	37.09
บังกลาเทศ	20.06	21.85	23.77	24.96	25.55	26.10	26.70	26.90	29.00	29.76	30.75	31.00
เวียดนาม	15.00	15.50	17.55	16.93	17.97	17.45	18.23	17.60	18.39	18.78	19.40	19.00
ฟิลิปปินส์	7.80	8.00	8.40	8.75	9.04	9.55	10.25	10.40	10.72	12.00	13.50	13.65
เมียนมาร์	9.25	9.35	9.50	9.70	9.90	10.10	10.20	10.30	10.40	10.67	10.25	9.65
ไทย	8.80	8.90	9.05	9.25	9.40	9.46	9.47	9.48	9.54	9.78	9.60	9.50
บราซิล	7.88	7.95	8.03	8.05	8.30	8.10	8.69	8.86	8.46	7.93	8.25	8.53
ญี่ปุ่น	9.09	9.29	9.43	8.30	8.78	8.74	8.36	8.30	8.25	8.25	8.18	8.33
เกาหลีใต้	5.22	5.28	5.11	5.15	5.16	5.13	4.51	4.95	4.77	4.89	4.67	4.79
อื่นๆ	40.28	51.25	54.08	55.53	57.58	58.39	60.23	61.42	67.28	69.36	69.13	72.04
รวมทั้งโลก	377.30	387.74	397.16	392.75	412.16	405.08	410.37	405.21	415.64	421.22	428.00	437.66

ที่มา: USDA (2010)

ทิศทางการบริโภคข้าวของโลกจะเพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ ทั้งนี้เพราะแนวโน้มที่ลดลงของการบริโภคข้าวต่อคนในเอเชีย อันเนื่องจากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภคไปสู่การบริโภคอาหารหมวดอื่นๆ โดยเฉพาะจำพวกโปรตีนและเนื้อสัตว์ รวมทั้งผักและผลไม้ เพิ่มขึ้น แต่การที่มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นในกลุ่มประเทศเอเชียและรวมถึงการเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภคของประชากรในแอฟริกาที่หันมานิยมการบริโภคข้าวมากขึ้น จะเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวของปริมาณการบริโภคข้าวของโลก

3. สถานการณ์สต็อกข้าวของโลก

สต็อกข้าวโลกเป็นส่วนรวมของปริมาณอุปทานที่แต่ละประเทศได้เก็บรักษาไว้ซึ่งยังไม่ได้จำหน่ายออกไปหรือยังไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์ ปริมาณสต็อกข้าวของโลกในปี 2552 มีประมาณ 90.71 ล้านตันข้าวสาร ได้เพิ่มขึ้นจากปี 2551 จำนวน 10.22 ล้านตันข้าวสาร หรือร้อยละ 12.70 นับช่วงจากปี 2541 เป็นต้นมา สต็อกข้าวของโลกได้เพิ่มขึ้น

จาก 127.87 ล้านตันข้าวสาร และเพิ่มขึ้นสูงสุดเป็น 147.35 ล้านตันข้าวสารในปี 2544 หลังจากนั้นได้ทยอยลดลงเรื่อยมาจนมีปริมาณสต็อกต่ำสุดประมาณ 74 ล้านตันข้าวสารในปี 2548 และ 25550 (ตารางที่ 4) ในจำนวนนี้ประเทศจีนมีจำนวนสต็อกข้าวมากที่สุด โดยในปี 2552 จีนมีสต็อกข้าวจำนวน 38.90 ล้านตันข้าวสาร รองลงมาได้แก่อินเดีย (19.0 ล้านตันข้าวสาร) และอินโดนีเซีย(7.06 ล้านตันข้าวสาร) ตามลำดับ สำหรับประเทศไทยมีสต็อกข้าวในปีดังกล่าวจำนวน 4.79 ล้านตันข้าวสารและเป็นลำดับที่สี่รองจากอินโดนีเซีย

ตารางที่ 4 สต็อกข้าวของประเทศผู้ผลิตข้าวที่สำคัญของโลก

ประเทศ	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552
ล้านตันข้าวสาร												
จีน	92.82	95.29	97.35	93.01	79.16	63.31	43.92	38.93	36.78	35.92	38.02	38.90
อินเดีย	10.50	12.00	17.72	25.05	24.48	11.00	10.80	8.50	10.52	11.43	13.00	19.00
ฟิลิปปินส์	1.57	1.97	2.00	2.80	3.41	3.81	4.05	4.57	5.29	4.87	4.42	4.12
ไทย	1.05	1.06	1.96	2.25	3.12	3.30	1.71	2.31	3.59	2.51	2.71	4.79
อินโดนีเซีย	6.28	7.12	6.02	4.61	4.68	4.34	4.02	3.45	3.21	4.61	5.61	7.06
ญี่ปุ่น	3.51	2.72	2.08	2.62	2.69	2.47	1.70	1.92	2.40	2.41	2.56	2.72
สหรัฐอเมริกา	0.88	0.69	0.87	0.89	1.22	0.83	0.76	1.21	1.34	1.23	0.92	0.96
เวียดนาม	0.77	0.88	0.93	0.98	0.84	1.17	1.03	1.29	1.32	1.39	2.02	1.96
อื่นๆ	10.49	12.63	14.62	15.14	14.02	13.64	14.42	12.55	11.35	10.52	11.23	11.20
รวมทั้งโลก	127.87	134.36	143.55	147.35	133.62	103.87	82.41	74.73	75.80	74.89	80.49	90.71

ที่มา : USDA (2010)

สต็อกข้าวโลกมีส่วนสำคัญในการสร้างระดับเสถียรภาพของราคาข้าวในตลาดการค้าข้าวสารโลก ปริมาณสต็อกข้าวโลกที่มีมากและมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจะมีผลกดดันต่อแนวโน้มการลดลงของราคาข้าวในตลาดการค้าข้าวของโลก ในทางตรงข้ามหากสต็อกข้าวโลกมีทิศทางที่ลดลงย่อมจะมีผลต่อการปรับตัวของราคาข้าวในทิศทางตรงกันข้ามเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่าในปี 2550 เมื่อสต็อกข้าวสารได้ลดลงต่ำสุดในรอบ 10 ปีที่ผ่านมาและเมื่อมีผลจากสถานการณ์อื่นมากระทบ เช่นระดับราคาน้ำมันที่เพิ่มสูงขึ้น ราคาธัญพืชชนิดอื่นๆปรับตัวสูงขึ้นเนื่องจากเกิดภัยแล้งในบางภูมิภาค ได้มีผลทำให้เกิดวิกฤตราคาข้าวแพงตามมา

4. สถานการณ์การค้าข้าวของโลก

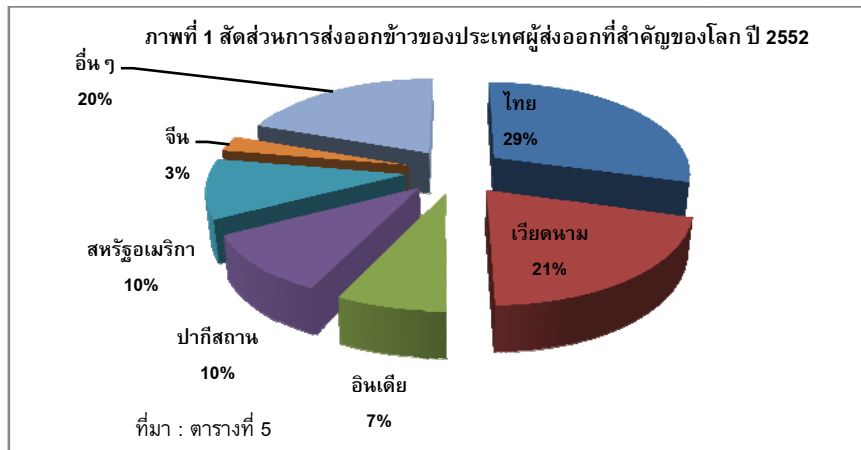
ปริมาณการค้าข้าวของโลกในปี 2553 กระทรวงเกษตรของสหรัฐประมาณว่าจะมีประมาณ 29.97 ล้านตัน สูงกว่าในปี 2552 ซึ่งมีจำนวน 29.15 ล้านตันข้าวสาร ตลาดการค้าข้าวของโลกจัดเป็นตลาดที่มีปริมาณการซื้อขายในจำนวนน้อย(thin market) หากเทียบกับปริมาณการผลิต ในจำนวนประเทศผู้ส่งออกข้าวที่สำคัญของโลก ประเทศไทยเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ที่สุดของโลกมานานกว่าทศวรรษที่ผ่านมา แม้ในบางช่วงส่วนแบ่งการตลาดส่งออกข้าวจะลดลงบ้าง แต่ไทยก็ยังครองตำแหน่งผู้ส่งออกข้าวอันดับหนึ่ง โดยการส่งออกข้าวของไทยตลอด 10 ปีที่ผ่านมา มีแนวโน้มสูงขึ้นจาก 6.37 ล้านตันข้าวสาร ในปี พ.ศ. 2541 มาเป็น 10.14 ล้านตันข้าวสาร ในปี พ.ศ. 2547 และได้ลดลงมาบ้างหลังจากนั้น โดยในปี 2552 ประเทศไทยได้ส่งออกข้าวจำนวน 8.57 ล้านตันข้าวสารหรือมีสัดส่วนการส่งออกร้อยละ 29.40 ของปริมาณการส่งออกข้าวทั้งหมดของโลก (ตารางที่ 5) สำหรับปริมาณการค้าในตลาดการค้าข้าวของโลกประเทศคู่แข่งในการส่งออกข้าวที่สำคัญของไทยในปี 2552 ได้แก่ เวียดนาม ปากีสถาน และสหรัฐอเมริกา โดยประเทศดังกล่าวได้ส่งออกข้าว คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 20.50 10.29 และ 10.25 ของปริมาณการส่งออกข้าวทั้งหมดของโลก ตามลำดับ (ภาพที่ 1) รองลงมาได้แก่ปากีสถาน อินเดีย และจีน ตามลำดับ

ตารางที่ 5 ปริมาณการส่งออกข้าวของประเทศผู้ส่งออกที่สำคัญของโลก ปี 2541 - 2552

ประเทศ	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552
ล้านตันข้าวสาร												
ไทย	6.37	6.68	6.55	7.52	7.25	7.55	10.14	7.27	7.38	9.56	10.01	8.57
เวียดนาม	3.78	4.56	3.37	3.53	3.25	3.80	4.30	5.17	4.71	4.52	4.65	5.95
อินเดีย	4.67	2.75	1.45	1.94	6.65	4.42	3.17	4.69	4.54	6.30	3.38	2.15
ปากีสถาน	1.99	1.84	2.03	2.42	1.60	1.96	1.99	3.03	3.58	2.70	3.00	3.00
สหรัฐอเมริกา	3.17	2.64	2.85	2.54	3.30	3.83	3.09	3.86	3.26	3.00	3.22	2.99
จีน	3.73	2.71	2.95	1.85	1.96	2.58	0.88	0.66	1.22	1.34	0.97	0.78
อื่นๆ	3.94	3.64	3.57	4.66	3.86	3.43	3.62	4.32	4.43	4.43	4.46	5.71
รวมทั้งโลก	27.65	24.82	22.77	24.46	27.86	27.58	27.18	29.01	29.10	31.85	29.69	29.15

หมายเหตุ : ปีหายถึงปีตามปฏิทิน

ที่มา : USDA (2010)

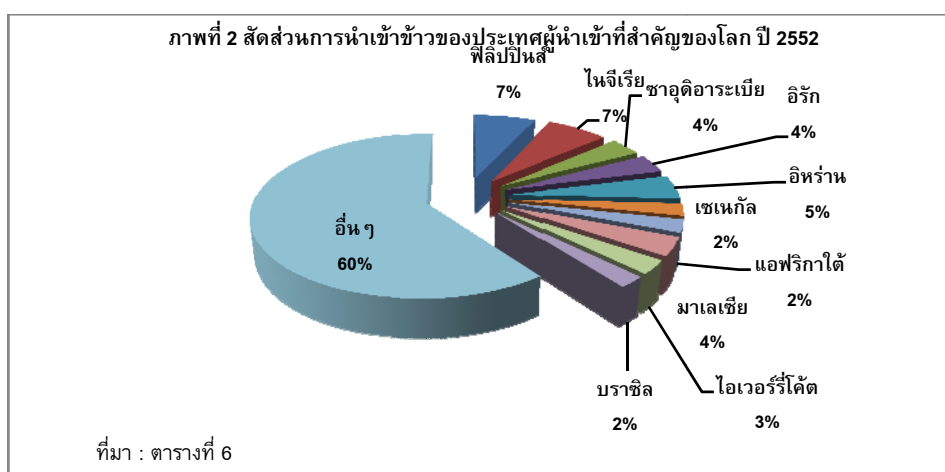


ประเทศผู้นำเข้าข้าวสารที่สำคัญในปี 2552 ได้แก่ประเทศฟิลิปปินส์ (2.0 ล้านตัน) ไนจีเรีย (2.0) อิหร่าน(1.40 ล้านตัน) อิรัก(10.9 ล้านตัน) และซาอุดีอาระเบีย(1.05 ล้านตัน)(ตารางที่ 6) ตลาดการนำเข้าข้าวของโลกนั้นจะกระจายตัวของประเทศผู้นำเข้าอย่างมาก ซึ่งปริมาณนำเข้าของแต่ละประเทศมีจำนวนไม่สูงมากนักยกเว้นฟิลิปปินส์และไนจีเรียที่นำเข้าข้าวมากที่สุดของโลกซึ่งมีสัดส่วนเท่ากันเพียงร้อยละ 6.86 ของปริมาณนำเข้าข้าวทั้งหมดของโลก (ภาพที่ 2) ทำให้ตลาดการค้าข้าวเป็นตลาดของผู้ซื้อมากกว่าตลาดของผู้ขาย และเป็นไปได้ยากที่จะเกิดการรวมตัวกันของประเทศผู้ส่งออกในการกำหนดราคา

ตารางที่ 6 ปริมาณการนำเข้าข้าวของประเทศผู้นำเข้าที่สำคัญของโลก ปี 2541 – 2552

ประเทศ	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552
ล้านตันข้าวสาร												
ฟิลิปปินส์	2.19	1.00	0.90	1.18	1.25	1.30	1.10	1.89	1.79	1.90	2.50	2.00
ไนจีเรีย	0.90	0.95	1.25	1.91	1.90	1.45	1.37	1.78	1.60	1.55	1.80	2.00
ซาอุดีอาระเบีย	0.78	0.75	0.99	1.05	0.94	1.15	1.50	1.36	0.96	0.96	1.17	1.05
อิรัก	0.63	0.78	1.27	0.96	1.18	0.67	0.89	0.79	1.31	0.61	0.98	1.09
อิหร่าน	0.84	1.31	1.10	0.77	0.96	0.90	0.95	0.98	1.50	1.50	1.55	1.40
เซเนกัล	0.60	0.62	0.59	0.87	0.86	0.75	0.85	0.52	0.60	0.70	0.86	0.72
แอฟริกาใต้	0.53	0.51	0.52	0.57	0.80	0.73	0.82	0.85	0.80	0.96	0.65	0.75
มาเลเซีย	0.63	0.62	0.60	0.63	0.48	0.50	0.70	0.75	0.89	0.80	1.04	1.07
ไอเวอรี่โคสต์	0.52	0.60	0.45	0.65	0.72	0.75	0.87	0.85	0.75	0.98	0.80	0.80
บราซิล	1.56	0.78	0.57	0.67	0.55	1.06	0.76	0.55	0.69	0.68	0.42	0.65
อื่นๆ	17.51	15.31	11.60	12.32	15.02	15.29	14.56	14.76	18.21	21.21	17.92	17.62
รวมทั้งโลก	26.69	23.23	19.84	21.58	24.66	24.55	24.37	25.08	29.10	31.85	29.69	29.15

หมายเหตุ: ปีหมายถึงปีตามปฏิทิน
ที่มา: USDA (2010)



5. ราคาส่งออกข้าวของประเทศผู้ส่งออกที่สำคัญของโลก

ในช่วงปี พ.ศ. 2550 – 2551 ประเทศต่างๆในโลกได้ประสบกับปัญหาาระดับราคาน้ำมันในตลาดโลกที่ปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับผลผลิตธัญพืชโดยเฉพาะข้าวสาลีในบางภูมิภาคของโลกได้รับความเสียหายจากภัยแล้ง อีกทั้งในหลายประเทศได้มีการอุดหนุนให้มีการผลิตพลังงานชีวภาพจากรัฐพืชทำให้พืชอาหารมีทางเลือกในการนำไปใช้เป็นพืชพลังงาน และเมื่อปัจจัยดังกล่าวผนวกเข้ากับปัจจัยด้านสต็อกข้าวของโลกที่มีลดต่ำลงมาก ทำให้ในต้นปี 2551 ประเทศผู้ส่งออกหลายประเทศได้ประกาศหยุดการส่งออก เริ่มจากจีน อินเดีย และเวียดนาม นำไปสู่ความไม่แน่นอนเกิดขึ้นในตลาดการค้าข้าวของโลกและมีผลทำให้ระดับราคาข้าวปรับตัวสูงขึ้นอย่างมากในทันที โดยราคาข้าวสาร 5% ส่งออกของประเทศไทยเฉลี่ยได้เพิ่มสูงขึ้นจากตันละ 11,242 บาทในปี 2550 เป็นเฉลี่ยตันละ 22,767 บาทในปี 2551 ซึ่งสูงขึ้นไปกว่าหนึ่งเท่าตัว ในขณะที่ราคาข้าว 5% ส่งออกของเวียดนามและสหรัฐอเมริกา ก็ได้ปรับตัวสูงขึ้น

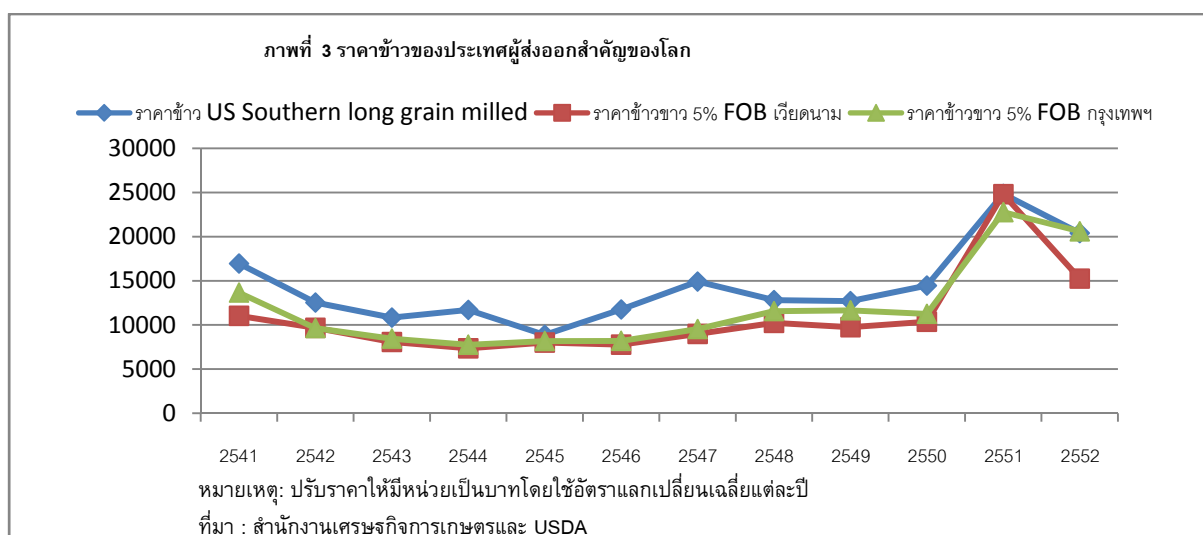
ด้วยเช่นกันในช่วงปีดังกล่าว (ตารางที่ 7 และภาพที่ 3) สถานการณ์การส่งออกข้าวได้ผ่อนคลายลงในปี 2551 เรื่อยมาตลอดปี 2552 ได้มีผลต่อการปรับตัวของราคาในทิศทางขาลงเรื่อยมา ทั้งนี้เพราะสถานการณ์วิกฤตข้าวแพงได้กลับเข้าสู่ภาวะปกติ แต่ก็ได้เป็นผลให้เกิดการปรับฐานของราคาข้าวไปจากฐานเดิมก่อนเกิดวิกฤตข้าวแพง

ตารางที่ 7 ราคาส่งออกข้าวของประเทศผู้ส่งออกสำคัญของโลก

ราคาข้าว	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552
บาทต่อตัน												
ราคาข้าว US Southern long grain milled	16944	12527	10827	11690	8862	11740	14909	12804	12692	14449	24840	20392
ราคาข้าวขาว 5% FOB เวียดนาม	11036	9668	8071	7351	8006	7771	8978	10236	9748	10366	24800	15244
ราคาข้าวขาว 5% FOB กรุงเทพฯ	13656	9637	8441	7752	8169	8185	9520	11554	11641	11242	22767	20592

หมายเหตุ: ได้แปลงค่าจากUS\$ เป็นเงินบาท

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรและ USDA (2010)



6. การผลิตข้าวของไทย

6.1 สถานภาพการผลิตข้าวในภูมิภาคต่าง ๆ

ข้าวเป็นพืชที่มีการเพาะปลูกในทุกภูมิภาคในประเทศไทย โดยมีพื้นที่เฉลี่ยในช่วงปี 2550-52 ประมาณ 69.19 ล้านไร่ พื้นที่เพาะปลูกที่สำคัญประมาณครึ่งหนึ่งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาได้แก่ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ จำนวนเนื้อที่เพาะปลูกข้าวยังอยู่ในทิศทางที่เพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา (ตารางที่ 8) สำหรับผลผลิตข้าวโดยรวมเฉลี่ยในช่วงปี 2550-52 มีผลผลิตประมาณ 31.27 ล้านตัน การมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวจำนวนมากในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงทำให้ภูมิภาคดังกล่าวมีสัดส่วนของผลผลิตมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 35.25 รองลงมาได้แก่ภาคกลางและภาคเหนือคิดเป็นร้อยละ 31.99 และ 29.83 ตามลำดับ เนื่องจากมีพื้นที่เพาะปลูกจำนวนน้อยในภาคใต้ทำให้ภูมิภาคดังกล่าวมีสัดส่วนของผลผลิตน้อยที่สุดหรือร้อยละ 2.93

ตารางที่ 8 เฉลี่ยพื้นที่เพาะปลูกข้าว ผลผลิต ผลผลิตต่อไร่ และอัตราการผลิตโต พ.ศ. 2541 – 2552

ปี	ภาค				ทั้งประเทศ
	ตะวันออกเฉียงเหนือ	เหนือ	กลาง	ใต้	
พื้นที่ปลูก (ล้านไร่)					
2541-43	32.52 (50.61)	15.12 (23.53)	13.84 (21.54)	2.78 (4.32)	64.26 (100.00)
2544-46	33.45 (50.35)	15.66 (23.57)	15.02 (22.61)	2.31 (3.47)	66.44 (100.00)
2547-49	33.54 (50.18)	15.84 (23.70)	15.16 (22.67)	2.30 (3.45)	66.84 (100.00)
2550-52	34.16 (49.37)	16.83 (24.32)	15.95 (23.05)	2.25 (3.26)	69.19 (100.00)
ผลผลิต(ล้านตัน)					
2541-43	8.90 (36.55)	7.03 (28.87)	7.48 (30.72)	0.94 (3.86)	24.35 (100.00)
2544-46	9.79 (36.89)	7.28 (27.43)	8.63 (32.52)	0.84 (3.16)	26.54 (100.00)
2547-49	8.95 (32.10)	9.10 (32.64)	8.96 (32.13)	0.87 (3.13)	27.88 (100.00)
2550-52	11.02 (35.25)	9.33 (29.83)	10.00 (31.99)	0.92 (2.93)	31.27 (100.00)
ผลผลิต(กก.ต่อไร่)					
2541-43	273.43	464.32	539.98	337.58	378.54
2544-46	292.52	464.84	574.64	365.82	399.40
2547-49	266.84	574.87	590.68	379.85	417.04
2550-52	322.55	554.00	626.80	410.89	451.82

หมายเหตุ: ไนวงเล็บแสดงร้อยละ

ที่มา : คำนวณจากฐานข้อมูลสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

ปริมาณผลผลิตที่มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลจากเกษตรกรในพื้นที่ชลประทานได้ใช้พันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงเป็นสำคัญและอีกส่วนหนึ่ง เป็นผลจากการปรับเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกข้าวในพื้นที่นาหว่านที่เคยปลูกข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงในฤดูนาปี มาเป็นการใช้พันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงและเพาะปลูกมากกว่าหนึ่งครั้งในรอบปี

เนื่องจากในแต่ละภูมิภาคมีสภาพแวดล้อมการผลิตและมีสัดส่วนของพื้นที่ชลประทานที่แตกต่างกัน ทำให้ผลผลิตต่อหน่วยเนื้อที่หรือต่อไร่มีความแตกต่างกันตามมา โดยภาพรวมแล้วผลผลิตข้าวต่อไร่ของไทยในช่วงปี 2550-2552 มีผลผลิตเฉลี่ย 451.82 กก. ทั้งนี้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งการทำนาข้าวส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่นาหว่านและเป็นการเพาะปลูกเพื่อยังชีพเป็นสำคัญ มีสัดส่วนของพื้นที่ชลประทานจำนวนน้อย และเกษตรกรส่วนใหญ่ยังปลูกข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง โดยมีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ต่ำที่สุดเพียง 322.55 กก.ต่อไร่ และมีการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 และ กข. 15 เป็นสำคัญ ข้าวพันธุ์ดังกล่าวเป็นข้าวที่มีลักษณะจำเพาะ กล่าวคือมีกลิ่นหอมและเป็นที่ต้องการของตลาดผู้มิรายได้สูงทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีระดับราคาที่สูงกว่าข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงที่ปลูกในพื้นที่ชลประทานโดยทั่วไป (สมพร อิศวิลานนท์ 2552) ภูมิภาคที่มีผลผลิตข้าวเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ภาคกลางซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีสัดส่วนของพื้นที่ชลประทานสูงกว่าพื้นที่อื่นๆ มีการปลูกข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงที่ตอบสนองต่อปุ๋ยเคมีและให้ผลผลิตต่อไร่ในระดับสูง การทำนาในภูมิภาคดังกล่าวจึงเป็นการทำนามากกว่าหนึ่งครั้งในรอบปี ภาคเหนือจะมีภูมิประเทศแบ่งออกเป็นสองลักษณะกล่าวคือภาคเหนือตอนบนจะปกคลุมด้วยเทือกเขาและมีพื้นที่ราบจำกัด การเพาะปลูกจึงเพื่อการใช้บริโภคในครัวเรือน ส่วนภาคเหนือตอนล่างจะเป็นพื้นที่ราบที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีสัดส่วนของพื้นที่ชลประทานรองจากภาคกลาง ในภูมิภาคนี้มีการปลูกข้าวมากกว่าหนึ่งครั้งในรอบปี และมีการปลูกข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสงเช่นเดียวกับภาคกลางเป็นสำคัญ ทั้งภาคเหนือตอนล่างและภาคกลางจัดเป็นแหล่งปลูกข้าวเพื่อการค้า ปริมาณข้าวส่วนเกินเพื่อการส่งออกจะมาจากสองแหล่งนี้เป็นสำคัญ สำหรับภาคใต้มีพื้นที่เพาะปลูกจำกัดและมีฤดูกาลเพาะปลูก

และเก็บเกี่ยวแตกต่างจากภูมิภาคอื่น การเพาะปลูกข้าวส่วนใหญ่ปลูกข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสงและมีผลผลิตเฉลี่ย 412.76 กก.ต่อไร่ ผลผลิตข้าวส่วนใหญ่ในภูมิภาคนี้ใช้ประโยชน์เพื่อการบริโภคในภูมิภาค

สำหรับปริมาณผลผลิตข้าวในปีการผลิต 2552/2553 สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้รายงานว่ามีประมาณ 31.28 ล้านตัน (20.64 ล้านตันข้าวสาร) จำแนกเป็น ข้าวนาปี 22.97 ล้านตัน (15.16 ล้านตันข้าวสาร) และข้าวนาปรัง 8.31 ล้านตัน (5.48 ล้านตันข้าวสาร) ต่ำกว่าปี2551/2552 เล็กน้อย ทั้งนี้ เนื่องจากการระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลที่ทำความเสียหายให้แก่ผลผลิตข้าวนาปีบางส่วนในพื้นที่ภาคเหนือ ตอนล่างและภาคกลางตอนบน ประกอบกับปริมาณน้ำในเขื่อนหลักได้ลดลง อันเป็นผลมาจากปรากฏการณ์ El Nino ทำให้พื้นที่ส่งน้ำชลประทานเพื่อการทำนาปรังลดลงไปด้วย

6.2 ต้นทุนในการผลิตข้าวในพื้นที่ชลประทานของไทยเมื่อเทียบกับเวียดนาม

จากรายงานของสมพร อิศวิลานนท์ (2552) พบว่าในฤดูนาปรังปีการผลิต 2551 เกษตรกรในพื้นที่ชลประทานของจังหวัดสุพรรณบุรีมีต้นทุนการผลิตไร่ละ 7,056 บาท ในจำนวนนี้เป็นต้นทุนเงินสดเป็นส่วนใหญ่ เกษตรกรได้รับผลผลิตเฉลี่ยไร่ละ 814 กก. ซึ่งหากคิดเป็นต้นทุนต่อ กก. จะพบว่าเกษตรกรมีต้นทุนโดยรวม 8.67 บาทต่อ กก. ต้นทุนดังกล่าวเป็นต้นทุนผันแปร 4,575.90 บาท และต้นทุนคงที่ (ค่าที่ดิน ค่าเสื่อมราคาอุปกรณ์และค่าเสียโอกาสเงินทุน) 2,480.1 บาท (ตารางที่ 9)

ตารางที่ 9 ต้นทุนการผลิตข้าวนาปรังในพื้นที่ชลประทานของไทยและเวียดนาม ในปี 2551

รายละเอียด	ต้นทุนการผลิตข้าวของไทย1/		ต้นทุนการผลิตข้าวของเวียดนาม2/	
	บาทต่อไร่			
ค่าพันธุ์	576.00	12.60	125.30	5.08
ค่าปุ๋ยเคมี ปุ๋ยคอก และปุ๋ยฮอร์โมน	2,199.80	48.07	994.99	40.37
ค่าสารเคมีกำจัดศัตรูข้าว	376.40	8.23	171.46	6.96
ค่าอื่นๆ	122.30	2.67	112.76	4.58
ค่าแรงงาน	1,301.40	28.43	1,060.17	43.01
-เตรียมดินและกำจัดศัตรูข้าวและวัชพืช	-		609.00	
-เก็บเกี่ยว ตากและขนส่ง	-		451.17	
รวมต้นทุนผันแปร	4,575.90	100.00	2,464.68	100.00
ผลผลิตต่อไร่	814		800	
ต้นทุนผันแปรต่อ กก.(บาท)	5.62		3.08	
ต้นทุนคงที่	2,480.1		-	
รวมต้นทุนทั้งหมด	7,056.00		-	
ต้นทุนทั้งหมดต่อกก.(บาท)	8.66		-	

ที่มา: 1/ สมพร อิศวิลานนท์(2552)

2/ Nguyen Tri Khiem (2010)

สำหรับต้นทุนการผลิตข้าวของเวียดนามที่นำมาเสนอในที่นี้เป็นต้นทุนการผลิตข้าวในพื้นที่ชลประทานของสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงซึ่งเป็นแหล่งปลูกข้าวเชิงการค้าที่สำคัญของเวียดนาม ทั้งนี้ Khiem (2010) ได้รายงานว่ ต้นทุนการผลิตข้าวของเวียดนามซึ่งคิดเฉพาะต้นทุนผันแปร 383.98 Euro ต่อเฮกตาร์ เมื่อแปลงค่าเป็นต้นทุนต่อไร่ 2,464.68 บาท และเมื่อนำต้นทุนผันแปรดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับต้นทุนการผลิตข้าวของไทย จะพบว่าต้นทุนการผลิตข้าวของไทยสูงกว่าต้นทุนการผลิตข้าวของเวียดนามเกือบหนึ่งเท่าตัว และหากคิดเทียบเป็นต้นทุนต่อ กก. แล้ว

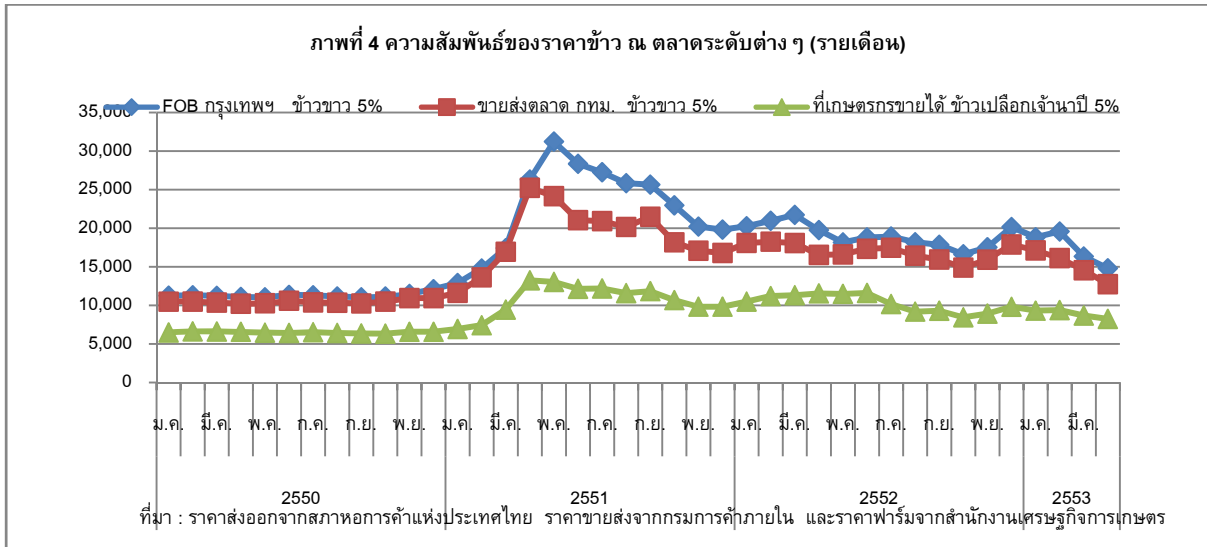
พบว่าประเทศไทยมีต้นทุนผันแปรในการผลิตข้าว 5.62 บาทต่อกก.(ยังไม่รวมต้นทุนคงที่) สำหรับประเทศเวียดนามมีต้นทุนผันแปรในการผลิตข้าว 3.08 บาทต่อ กก.

ต้นทุนผันแปรในการผลิตข้าวของไทยส่วนใหญ่เป็นค่าปุ๋ยเคมีในสัดส่วนที่สูงหรือร้อยละ 48.07 รองลงมาได้แก่ค่าจ้างแรงงานทั้งแรงงานคนและแรงงานเครื่องจักรร้อยละ 28.43 สำหรับต้นทุนผันแปรในการผลิตข้าวของเวียดนามส่วนใหญ่เป็นค่าแรงงานในสัดส่วนที่สูงร้อยละ 43.01 รองลงมาได้แก่ค่าปุ๋ยเคมีร้อยละ 40.37 การที่ประเทศเวียดนามมีอัตราค่าจ้างแรงงานรายวันในภาคการเกษตรประมาณ US\$ 3.6 หรือ 119 บาทต่อวัน ในขณะที่ประเทศไทยมีค่าจ้างแรงงานรายวันในภาคเกษตรประมาณวันละ 240 บาท ความได้เปรียบของเวียดนามจึงอยู่ที่การมีต้นทุนแรงงานที่ต่ำกว่าประเทศไทยถึงหนึ่งเท่าตัวในการผลิตข้าว อีกทั้งการผลิตข้าวของเกษตรกรไทยในเขตชลประทานมีค่าใช้จ่ายในการใช้ปุ๋ยเคมีสูงกว่าเกษตรกรในเวียดนาม สำหรับผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ในพื้นที่ชลประทานเกษตรกรทั้งสองประเทศมีผลผลิตไม่แตกต่างกัน

เนื่องจากไม่สามารถหาอัตราค่าเช่าที่ดินและค่าเสื่อมราคาอุปกรณ์การผลิตในการปลูกข้าวของประเทศเวียดนามได้ แต่ประเมินได้ว่าค่าเช่าที่ดินและค่าเสื่อมอุปกรณ์ในการผลิตข้าวของเวียดนามต่ำกว่าของไทยในระดับหนึ่งและประมาณได้ว่าต้นทุนคงที่ในการผลิตข้าวของเวียดนามจะต่ำกว่าของไทย จึงสรุปได้ว่า ต้นทุนการผลิตข้าวของเวียดนามจะต่ำกว่าของไทยเกือบเท่าตัว ดังนั้นในสภาวะที่ราคาปุ๋ยเคมีและค่าจ้างแรงงานมีราคาปรับตัวสูงขึ้นแล้ว จะทำให้การผลิตข้าวของเกษตรกรไทยไม่สามารถแข่งขันได้กับการผลิตข้าวของเกษตรกรเวียดนาม แม้ว่าข้าวไทยจะถูกจัดให้มีคุณภาพเหนือกว่าข้าวเวียดนามก็ตาม

7. ความสัมพันธ์ของราคาข้าวในตลาดระดับต่าง ๆ ของไทย

ตลาดข้าวเปลือกภายในประเทศจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตลาดส่งออกผ่านทางกลไกราคา ทั้งนี้ตลาดข้าวสารส่งออกจะมีอิทธิพลต่อการเป็นผู้ส่งผ่านราคามายังตลาดข้าวเปลือกในประเทศ กล่าวคือเมื่ออุปสงค์ในตลาดต่างประเทศมีมากขึ้น ระดับราคาข้าวสารส่งออกจะปรับตัวสูงขึ้นและระดับราคาที่ปรับสูงขึ้นจะกระตุ้นให้ระดับราคาข้าวเปลือกในประเทศปรับตัวตามไปด้วย ดังเช่นในกรณีของราคาข้าวสาร 5% ในตลาดส่งออกที่ปรับตัวสูงขึ้นในปี 2551 ได้มีผลอย่างสำคัญต่อการปรับตัวของราคาข้าวภายในของตลาดต่าง ๆ ทั้งตลาดขายส่งในกรุงเทพฯ และรวมถึงตลาดข้าวเปลือกตามมา (ภาพที่ 4) ความสัมพันธ์ของราคาดังกล่าวเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าตลาดต่างประเทศมีอิทธิพลอย่างมากต่อการกำหนดราคาข้าวในตลาดภายในประเทศ การยกระดับราคาข้าวภายในประเทศโดยไม่คำนึงถึงกลไกตลาดในต่างประเทศย่อมจะส่งผลต่อปริมาณสต็อกข้าวภายในประเทศของรัฐตามมา



8. สถานการณ์การส่งออกข้าวของไทย

กว่าทศวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกข้าวเป็นอันดับหนึ่งของโลกมาโดยตลอด โดยในปี พ.ศ. 2552 ปริมาณการส่งออกข้าวของไทยมีจำนวน 8.59 ล้านตัน คิดเป็นมูลค่า 171,719 ล้านบาท ซึ่งเมื่อเทียบกับปีก่อนจะพบว่า ส่วนแบ่งการตลาดของการส่งออกข้าวไทยมีแนวโน้มลดลง จากเดิมในปี พ.ศ. 2551 ซึ่งไทยมีส่วนแบ่งการตลาดข้าวร้อยละ 33.71 ลดลงเหลือร้อยละ 29.40 ในปี พ.ศ. 2552 ทั้งนี้เป็นผลจากการขยายตัวของการส่งออกข้าวของประเทศเวียดนามซึ่งเป็นผู้ส่งออกเป็นลำดับสองรองจากไทย โดยประเทศเวียดนามมีส่วนแบ่งการตลาดของการส่งออกข้าวเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 15.67 ในปี 2551 มาเป็นร้อยละ 20.50 ในปี 2552 ประกอบกับการค้าข้าวของโลกมีแนวโน้มของการแข่งขันที่รุนแรงขึ้นโดยเฉพาะการแข่งขันทางด้านราคา โดยในปี 2552 ที่ผ่านมาราคาส่งออกข้าวขาว 5% ของประเทศไทย (20,592 บาท/ตัน) สูงกว่าประเทศเวียดนาม ซึ่งมีราคาเพียง 15,244 บาท/ตัน ทำให้ไทยสูญเสียส่วนแบ่งการส่งออกข้าว 5% ให้กับเวียดนามเป็นจำนวนไม่น้อย แม้จะมีข้อโต้แย้งว่าข้าว 5% ของไทยจะมีคุณภาพดีกว่าคุณภาพข้าวเวียดนามก็ตาม

ข้อมูลการส่งออกข้าวของไทยที่นำมาเสนอในส่วนนี้ได้นำมาจากสำนักบริหารการค้า กรมการค้าต่างประเทศ ซึ่งจะมีปริมาณการส่งออกต่างไปจากข้อมูลของ USDA ที่แสดงไว้ในตารางที่ 5 เล็กน้อย แต่ข้อมูลในส่วนนี้มีประโยชน์เพราะให้รายละเอียดของการส่งออกข้าวไทยไปอย่างประเทศต่าง ๆ ซึ่งมีความสำคัญต่อการแสดงถึงตลาดส่งออกข้าวของไทย ตลาดการค้าข้าวของประเทศไทยในปี 2552 หากแบ่งตามภูมิภาคการค้าแล้ว พบว่าส่วนใหญ่จะส่งออกไปยังตลาดแอฟริกาประมาณ 4.62 ล้านตัน หรือร้อยละ 53.78 รองลงมาได้แก่ตลาดในภูมิภาคเอเชียร้อยละ 20.52 ตลาดตะวันออกกลางร้อยละ 10.46 ที่เหลือได้แก่ตลาดยุโรป ตลาดอเมริกา และตลาดโอเชียเนีย คิดเป็นร้อยละ 6.57 6.29 และ 2.37 ตามลำดับ ตลาดข้าวของไทยกำลังเข้าสู่ภาวะหดตัวหากเทียบกับปี 2551 ยกเว้นตลาดอเมริกา และโอเชียเนียที่เพิ่มขึ้นแต่เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย (ตารางที่ 10)

หากพิจารณาตลาดการค้าข้าวของไทยในแต่ละภาคส่วนของโลกจะพบถึงรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 10 ปริมาณการส่งออกข้าวไทยไปยังประเทศที่สำคัญในโลก ปี 2548 – 2552

ประเทศ	2548	2549	2550	2551	2552	สัดส่วนการส่งออกในปี 2552
	ตันข้าวสาร					
เอเชีย	2,057,800	2,069,285	2,890,639	2,473,681	1,763,635	20.52
จีน	490,134	653,153	462,152	249,483	328,238	3.82
อินโดนีเซีย	119,792	171,740	456,158	111,061	219,643	2.56
ฟิลิปปินส์	77,785	111,925	425,506	599,677	156,033	1.82
มาเลเซีย	417,381	372,814	414,028	531,470	162,437	1.89
ฮ่องกง	303,262	281,854	313,843	299,333	268,401	3.12
อื่นๆ	649,446	477,799	818,952	682,657	628,882	7.32
ตะวันออกกลาง	906,178	1,577,274	1,465,148	1,354,416	898,508	10.46
อิหร่าน	160,481	650,697	615,904	153,596	24,145	0.28
อิรัก	463,195	616,923	413,436	494,653	282,024	3.28
เยเมน	117,086	133,260	145,245	154,456	188,768	2.20
สหรัฐอาหรับฯ	44,824	53,758	90,142	126,320	92,184	1.07
ซาอุดีอาระเบีย	52,620	52,140	76,919	132,285	174,184	2.03
อื่นๆ	67,972	70,496	123,502	293,106	137,203	1.60
ยุโรป	332,282	404,469	646,961	791,969	564,577	6.57
รัสเซีย	55,083	43,056	100,577	132,943	58,547	0.68
เนเธอร์แลนด์	33,351	39,849	96,389	154,761	53,134	0.62
ฝรั่งเศส	58,011	61,786	83,548	84,738	86,256	1.00
เบลเยียม	28,104	59,824	82,561	100,956	104,599	1.22
สหราชอาณาจักร	21,331	34,360	61,227	65,661	61,914	0.72
อื่นๆ	136,402	165,594	222,659	252,910	200,127	2.33
แอฟริกา	3,450,533	2,736,271	3,922,286	4,640,393	4,621,295	53.78
เบนิน	526,333	536,248	801,498	703,795	610,926	7.11
เซเนกัล	494,649	319,196	680,155	477,850	433,899	5.05
แอฟริกาใต้	455,083	441,380	532,369	546,745	743,835	8.66
ไอวอรีโคสต์	298,301	451,004	397,569	527,384	525,330	6.11
ไนจีเรีย	601,969	384,340	327,025	844,322	1,070,927	12.46
อื่นๆ	1,074,198	604,103	1,183,670	1,540,297	1,236,378	14.39
อเมริกา	414,293	483,163	477,008	552,563	540,896	6.29
สหรัฐอเมริกา	346,020	379,506	372,802	403,813	440,367	5.12
แคนาดา	64,175	70,910	74,624	77,027	83,209	0.97
อื่นๆ	4,072	32,747	29,582	71,723	17,320	0.20
โอเชียเนีย	143,261	150,193	155,339	198,013	203,920	2.37
ออสเตรเลีย	78,107	71,970	83,358	115,637	129,040	1.50
อื่นๆ	65,154	78,223	71,981	82,376	74,880	0.87
รวมทั้งสิ้น	7,304,346	7,420,656	9,557,381	10,011,035	8,592,830	100
มูลค่า(ล้านบาท)	90,874	97,349	123,700	200,892	171,719	-

ที่มา: สำนักบริหารการค้าข้าว, กรมการค้าต่างประเทศ

1) ตลาดเอเชีย

สามารถแบ่งกลุ่มของประเทศผู้นำเข้าข้าวไทย ออกได้เป็น (1) กลุ่มประเทศที่ซื้อข้าวจากไทยเป็นประจำทุกปี ในปริมาณที่ค่อนข้างแน่นอน ได้แก่ ฮ่องกง สิงคโปร์ มาเลเซีย และบรูไน ข้าวที่ซื้อเกือบทั้งหมดเป็นข้าวคุณภาพดี เช่น

ข้าวขาว 100% ข้าวขาว 5% ข้าวขาว 10% และข้าวขาว 15% (2) กลุ่มประเทศที่ซื้อข้าวจากไทยเป็นครั้งคราว ได้แก่ อินโดนีเซีย จีน ฟิลิปปินส์ และบังกลาเทศ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณผลผลิตภายในประเทศผู้ซื้อหรือนโยบายการเมืองขณะนั้น ประเทศเหล่านี้เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้การส่งออกข้าวของไทย ไปยังภูมิภาคนี้เพิ่มขึ้น หรือ ลดลงจากระดับปกติ ข้าวที่ประเทศเหล่านี้ซื้อจากไทยส่วนใหญ่เป็นข้าวคุณภาพต่ำ ได้แก่ ข้าวขาว 25 % และ (3) กลุ่มประเทศที่ซื้อข้าวจากไทยในปริมาณไม่มากนัก ได้แก่ ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ เนื่องจากทั้งสองประเทศนำเข้าข้าวตามภาระผูกพันที่ตกลงไว้กับ WTO แม้ว่าตามความเป็นจริงแล้วอาจไม่ต้องพึ่งพาการนำเข้าข้าวเลยก็ได้

สำหรับตลาดนำเข้าข้าวของจีนนั้นมีการนำเข้าในปริมาณไม่มากนักจากประเทศไทยแม้ว่าตลาดข้าวในประเทศของจีนจะเป็นตลาดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของโลก แต่การผลิตข้าวภายในประเทศของจีนเองกลับพบว่ามีผลผลิตเพิ่มมากขึ้นและมีเพียงพอกับความต้องการในประเทศจนในบางปีได้กลายเป็นผู้ส่งออกด้วยซ้ำไป

2) ตลาดตะวันออกกลาง

ตลาดตะวันออกกลางเป็นตลาดส่งออกข้าวคุณภาพดีแห่งหนึ่งของไทยและต้องแข่งขันกับข้าวบาสมาดิของอินเดียและปากีสถาน การส่งออกข้าวไปยังตลาดนี้ในช่วงระยะ 5 – 6 ปีที่ผ่านมา เริ่มมีปริมาณส่งออกชะลอตัวลงเนื่องจากได้รับผลกระทบจากปัญหาการเมืองในภูมิภาค ผู้ซื้อในตลาดตะวันออกกลางแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มประเทศที่ซื้อข้าวคุณภาพดีจากไทยเป็นประจำทุกปี เช่น อิหร่าน ตุรกี และซาอุดีอาระเบีย (2) กลุ่มประเทศที่ซื้อข้าวจากไทยเป็นครั้งคราว ได้แก่ เยเมน ซีเรีย ตุรกี อิรัก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลผลิตในประเทศและรวมถึงนโยบายทางการเมือง

3) ตลาดแอฟริกา

ตลาดแอฟริกาเป็นตลาดส่งออกข้าวหนึ่งที่สำคัญของไทย แต่เดิมคู่แข่งของไทยในตลาดข้าวภูมิภาคนี้ได้แก่อินเดีย แต่นับจากช่วงต้นปี 2551 เป็นต้นมาที่ประเทศอินเดียจำกัดการส่งออกข้าวหนึ่งและต่อมาได้หยุดการส่งออกไปยังภูมิภาคดังกล่าว จึงเป็นผลให้การขยายตัวของกรนำเข้าข้าวจากไทยในตลาดแอฟริกาได้เพิ่มสูงขึ้น สำหรับผู้ซื้อข้าวของไทยในภูมิภาคนี้แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มคือ (1) กลุ่มประเทศที่ซื้อจากไทยเป็นประจำทุกปีในปริมาณมาก ได้แก่ แอฟริกาใต้ ไนจีเรีย เซเนกัล เบนิน เป็นต้น (2) กลุ่มประเทศที่มีแนวโน้มซื้อข้าวจากไทยในปริมาณที่ลดลง ได้แก่ มาดากัสการ์ แคเมอรูน โคอตดิวัวร์ เนื่องจากได้หันไปนำเข้าข้าวราคาต่ำจากคู่แข่งเช่น เวียดนาม และเมียนมาร์มากขึ้น (3) กลุ่มประเทศที่ซื้อข้าวจากไทยเป็นครั้งคราวในปริมาณที่ไม่แน่นอน ได้แก่ แองโกลา แกมเบีย โซมาเลีย เป็นต้น

แอฟริกาเป็นทวีปที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 2 ของโลก ประกอบด้วย 53 ประเทศ รวมจำนวนประชากรเกือบ 900 ล้านคน ประกอบกับปัจจุบันประชากรในหลายประเทศของภูมิภาคนี้เริ่มมีกำลังซื้อสูงขึ้นตามภาวะเศรษฐกิจที่มีแนวโน้มขยายตัวดี ตลาดใหม่แห่งนี้จึงเป็นตลาดส่งออกที่ไทยควรให้ความสำคัญอย่างมาก

4) ตลาดอเมริกา

ประเทศผู้ซื้อข้าวไทยในทวีปอเมริกาเหนือ อเมริกากลาง และอเมริกาใต้ แบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มประเทศที่ซื้อข้าวคุณภาพดีจากไทยเป็นประจำทุกปี ได้แก่ สหรัฐอเมริกา แคนาดา โดยเฉพาะสหรัฐฯ ซึ่งมีแนวโน้มการ

ขยายตัวสูงขึ้น (2) กลุ่มประเทศที่ซื้อข้าวจากไทยเป็นครั้งคราวที่สำคัญ ได้แก่ คิวบา บราซิล และเม็กซิโก ประเทศเหล่านี้มีความต้องการนำเข้าข้าวมาก แต่ขาดแคลนเงินตราต่างประเทศ

สำหรับการนำเข้าของประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น แม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะเป็นหนึ่งในห้าประเทศผู้ส่งออกข้าวที่สำคัญของโลก แต่สหรัฐอเมริกาก็มีการนำเข้าข้าวด้วยเช่นกัน ซึ่งเกือบทั้งหมดของข้าวที่สหรัฐอเมริกานำเข้านั้นเป็นข้าวประเภทที่มีกลิ่นหอม (aromatic rice) เป็นสำคัญ โดยในแต่ละปี ข้าวที่ประเทศไทยส่งไปยังประเทศสหรัฐอเมริกาจะเป็นข้าวหอมมะลิเป็นส่วนใหญ่

5) ตลาดยุโรป

ตลาดยุโรปเป็นตลาดข้าวคุณภาพดี แต่นำเข้าข้าวจากไทยไม่มากนัก เนื่องจากข้าวไม่ใช่อาหารหลักของชาวยุโรป ชาวยุโรปส่วนใหญ่นิยมบริโภคข้าวเมล็ดสั้น โดยเฉพาะข้าวจากสหรัฐฯ นอกจากนี้ไทยยังค่อนข้างเสียเปรียบสหรัฐฯ ในเรื่องค่าขนส่ง นอกจากนี้สหภาพยุโรปมีการกำหนดโควต่านำเข้าข้าวจากไทย และใช้การเก็บภาษีแบบในโควตาเก็บน้อย นอกโควตาเก็บมาก ทำให้การนำเข้าข้าวจากไทยมีปริมาณที่ค่อนข้างตายตัวหรือเติบโตไม่มาก

9 สรุปและข้อความเห็น

พื้นที่การปลูกข้าวของโลกนั้นมีทิศทางที่จะหดตัวลงในขณะที่ผลผลิตข้าวของโลกยังมีทิศทางของการปรับตัวเพิ่มขึ้น แต่จะมีลักษณะของการแกว่งตัวของผลผลิตในแต่ละปีตามสภาพแวดล้อมของภูมิอากาศที่จะแปรปรวนไป สำหรับการบริโภคข้าวของโลกนั้นยังปรับตัวเพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ และต่อเนื่องตามลักษณะของการเพิ่มขึ้นของประชากร นอกจากนี้ปริมาณสต็อกข้าวที่ขยับปรับตัวเพิ่มขึ้นหลังจากเกิดวิกฤตข้าวแพงในปี 2551 ได้ส่งผลกระทบต่อการแกว่งตัวของราคาข้าวไปในทิศทางขาลง นอกจากนี้ปรากฏการณ์ En Nino ที่ทำให้เกิดความแห้งแล้งในเอเชียกำลังปรับเปลี่ยนเข้าสู่ปรากฏการณ์ La Nina ซึ่งจะเกิดภาวะฝนชุกในส่วนของเอเชีย และจะทำให้ความเสี่ยงเนื่องจากภาวะแห้งแล้งและการขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูกลดลง

ในส่วนของประเทศไทยหากพิจารณาตามสัดส่วนของการใช้พื้นที่เพาะปลูกข้าวแล้วภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนของพื้นที่เพาะปลูกข้าวเกือบครึ่งหนึ่งของพื้นที่เพาะปลูกข้าวในภูมิภาคอื่น ๆ รวมกัน แต่เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเขตพื้นที่น้ำฝน มีผลผลิตต่อไร่ต่ำและยังคงปลูกข้าวพันธุ์ไวต่อช่วงแสง ทำให้สัดส่วนของปริมาณผลผลิตข้าวในภูมิภาคนี้มีประมาณร้อยละ 30 ของผลผลิตทั้งหมด ภาคกลางและภาคเหนือตอนล่างที่มีพื้นที่ชลประทานในสัดส่วนที่สูงจัดเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวเพื่อการค้าของประเทศ และเกษตรกรส่วนใหญ่ทำนามากกว่าหนึ่งครั้งในรอบปี รวมถึงการใช้ข้าวพันธุ์ไม่ไวต่อช่วงแสง

การผลิตข้าวของไทยมีต้นทุนผันแปรสูงกว่าการผลิตข้าวของเวียดนามเกือบเท่าตัว ต้นทุนส่วนใหญ่เป็นค่าปุ๋ยและค่าจ้างแรงงาน ในสถานการณ์ที่ค่าจ้างแรงงานและราคาปัจจัยการผลิตปรับตัวสูงขึ้นตามราคาน้ำมัน ประกอบกับค่าจ้างแรงงานภาคเกษตรของไทยสูงกว่าค่าจ้างแรงงานของเวียดนามประมาณหนึ่งเท่าตัว จึงคาดการณ์ได้ว่าความสามารถในการแข่งขันของไทยในตลาดการค้าข้าวของโลกจะถดถอยลง และประเทศเวียดนามจะก้าวขึ้นมาเป็นผู้

ถือครองส่วนแบ่งในตลาดการค้าข้าวได้เพิ่มมากขึ้น เพราะมีต้นทุนในการผลิตต่ำกว่าต้นทุนการผลิตข้าวของประเทศไทยอย่างมาก.

สำหรับการส่งออกของไทยในปี 2552 เมื่อเทียบกับการส่งออกในปี 2551 พบว่ามีปริมาณที่หดตัวลง โดยเฉพาะในตลาดเอเชีย ระดับราคาข้าว 5%ของไทยที่สูงกว่าเวียดนามและเทียบเท่ากับราคาข้าวเมล็ดยาว 5%ของสหรัฐอเมริกา น่าที่จะทำให้การส่งออกข้าวของไทยชลอตัวลงแม้ว่าจะกล่าวว่าคุณภาพของข้าวไทยดีกว่าคุณภาพข้าวประเภทเดียวกันของเวียดนามก็ตาม แต่การที่ตลาดข้าวเป็นตลาดที่เคลื่อนไหวไปในทิศทางขาลงจึงน่าจะส่งผลกระทบต่อปริมาณการส่งออกข้าวไทยในปี 2553 ตามมาด้วย นอกจากนี้ พบว่าครึ่งหนึ่งของปริมาณข้าวส่งออกของไทยได้จัดส่งไปตลาดแอฟริกาซึ่งส่วนใหญ่เป็นตลาดข้าวหนึ่งซึ่งก่อนหน้านี้เป็นตลาดข้าวของอินเดียการที่ไทยได้เข้าไปขยายตลาดดังกล่าวในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาเป็นเพราะประเทศอินเดียห้ามการส่งออกข้าวที่ไม่ใช่บาสมาดิ ดังนั้น หากในปีหน้าผลผลิตของอินเดียมีมากพอและมีปริมาณสต็อกเพิ่มมากขึ้นจนเป็นที่เพียงพอแล้ว การส่งออกของอินเดียจะส่งผลกระทบต่อตลาดข้าวไทยในแอฟริกาตามมาด้วย

ดังนั้น ในสถานการณ์ที่ตลาดข้าวมีแนวโน้มอยู่ในทิศทางขาลงดังกล่าว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐควรจะมีเร่งหามาตรการบริหารจัดการจัดการปริมาณสต็อกข้าวของรัฐเพื่อลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้น และในขณะเดียวกันควรมีมาตรการในการบริหารจัดการเพื่อรองรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับโครงการประกันรายได้ขั้นต่ำของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ทั้งนี้เพราะระดับราคาข้าวที่ลดลงนั้นย่อมทำให้ระดับราคาเป้าหมายและราคาอ้างอิงมีความแตกต่างกันมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อขนาดของงบประมาณที่จะรองรับความสำเร็จของนโยบายการประกันรายได้ขั้นต่ำของเกษตรกรตามมา

10. เอกสารอ้างอิง

www.irri.org/science/ricestate/index.asp

Khiem, N. T. (2010) "Rice in Vietnam" a paper presented at the Agribusiness Conference during May 10-13 at Vine Resort, Perth, Australia.

USDA (2010) Grain: World Market and Trade, United States Department of America, May 2010

สมพร อิศวิลานนท์ (2552) "พลวัตเศรษฐกิจการผลิตข้าวไทย ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร" คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์